

Miquel Missé. Activista trans i sociòleg. Membre de la campanya internacional *Stop Trans Pathologization* i coeditor, juntament amb Gerard Coll-Planas, del llibre "El género desordenado: críticas en torno a la patologización de la transexualidad" (EGALES, 2010). miguel.misse@gmail.com

del patiment i sens dubte del tractament i de la cura.

A l'Estat espanyol, per poder modificar el nom en la documentació oficial, una persona trans ha de presentar un diagnòstic de trastorn mental i portar més de dos anys en tractament hormonal. Com vèiem, el que en el seu dia es va fer amb voluntat de millora ha tingut un fort impacte a llarg termini en la vida de les persones trans.

Tot i que és innegable que l'avenç mèdic va millorar la realitat de les persones trans de l'època, també cal dir que no ha fet més que crear la tecnologia perquè algunes persones modifiquin el seu cos i s'integrin com a dones i homes "corrents" en la nostra societat. Al darrera dels tractaments mèdics no hi ha la voluntat de combatre la transfòbia, sinó de curar i tractar la transsexualitat. La transfòbia no es combat als quiròfans fent llegibles els cossos de les persones trans, sinó educant la mirada de l'altre davant la diversitat de cossos i gèneres existents. Tot i el discurs oficial, la solució de la transsexualitat està fora del nostre cos.

La utopia que mou els activistes trans que lluiten per despatologitzar la transsexualitat és ben diferent a la dels metges que van promoure els protocols de tractament (i sovint ben diferent també a la dels metges que els apliquen en l'actualitat). El futur que es vol no té res a veure amb el paradigma de la malaltia, sinó amb el de la diversitat.

A l'hora de pensar el model social que volem construir és molt interessant observar el que ha estat passant fora d'Occident, on la realitat de les persones trans és sovint molt diferent a la nostra, i ens demostra una vegada més que la civilització del Nord global és un estereotip del tot qüestionable.

Molt abans que existissin categories mèdiques per explicar la qüestió trans, existien en altres cultures identitats molt semblants a la que aquí anomenem transsexual, on aquesta identitat no era considerada necessàriament un problema, de vegades inclús se li atribuïen capacitats específiques. Entre aquestes identitats es troben les *hijras* de l'Índia, les *muxes* zapoteques, els *two-spirits* nadius americans, les *kathoey*s tailandeses, les *fa'afafines* de Polinèsia o els *takatapu*is maoris. Avui podem sospitar que, en relació a la sexualitat i el gènere, el model científic que ha importat (i segueix important) Occident a la resta del món ha esborrat i segueix destruint la diversitat sexual i de gènere de moltes cultures.

“ **La transfòbia no es combat als quiròfans fent llegibles els cossos de les persones trans, sinó educant la mirada de l'altre davant la diversitat de cossos i gèneres existents. Tot i el discurs oficial, la solució de la transsexualitat està fora del nostre cos.**”

Per entendre la violència que viuen les persones trans no n'hi ha prou amb fer estadístiques d'assassinats, suïcidis, acomiadaments impropis o abandonament escolar. De vegades, per parlar dels orígens de l'odi cal revisar la història, la cultura, els sistemes socials, jurídics i mèdics que ens envolten, les paraules i els silencis. Cal llegir el passat per mirar endavant i construir a llarg termini.

Ara, mentre la maquinària de la transsexualitat segueix evolucionant, generant més teoria mèdica, més estudis sobre les causes de la nostra suposada malaltia i mentre s'endeguen perilloses temptatives per curar-nos o directament avortar-nos, altres treballem per rescatar totes aquelles possibilitats que es volen esborrar. Treballem a curt termini, però sense oblidar en cap moment l'horitzó on volem arribar.

Demandar que la transsexualitat deixi d'estar considerada com una malaltia mental és en tot moment una lluita contra tota aquesta transfòbia. Una violència que no sempre deixa cicatrius visibles, que consisteix en invisibilitzar i presentar un món on el normal i el millor és ser un home si has nascut amb genitals masculins i ser una dona si han estat femenins, tot creant un marc on la identitat trans no és pensable i se'ns vol convèncer de què no existim. I si ho fem, és per un error de la natura.

Aquesta lluita és la nostra resistència. Un combat contra l'estigma. Una guerra contra el silenci. Una lluita contra el nostre propi cos pel dret al nostre propi cos.

Als trans de la meua generació ens van ensenyar (i per tant, vam reproduir) que la transsexualitat és un problema i que equival a mesos de teràpia psiquiàtrica, tests de masculinitat i feminitat, teràpies de grup, certificats de trastorn d'identitat de gènere, caps de hormones, operacions i algun que altre experiment per algun estudiant de doctorat que vol trobar el sexe del nostre cervell.

De vegades em pregunto per què ningú ens va parlar d'altres coses, d'altres referents positius sobre el cos i el sexe. Em demano on és aquesta memòria, aquesta història de la diversitat de gènere i, sobretot, quina és la nostra cultura trans. I em pregunto si invisibilitzar aquestes cultures ha estat un accident casual o un mecanisme conscient d'invisibilitzar tot allò que no es considera civilitzat i que, finalment, qüestiona de ple la manera d'entendre la identitat i el sexe.

Tot és una qüestió d'interessos •

1. Utilitzem el terme “trans” com a concepte paraigües que engloba persones transsexuals, transgènere i transvestides.

Marta Roca és doctora en Sociologia. S'hi va llicenciar a la Universitat Autònoma de Barcelona i doctorar a la Universitat de Ginebra. Actualment és investigadora a l'Institut de Dret i Tecnologia de la UAB i forma part de l'equip d'investigadors del Grup de Recerca sobre l'acció pública de la Universitat Lliure de Brusel·les. També és professora al Màster Interuniversitari d'estudis de la dona, gènere i ciutadania.

I DESPRÉS DEL MATRIMONI, QUÈ?

NOUS REPTES EN LA FILIACIÓ DE LES FAMÍLIES LESBIANES I GAIS

En aquest article es vol presentar un panorama de les reivindicacions de les associacions LGBT lligades als drets que una política radicalment igualitària en dret de la família hauria d'oferir a les persones lesbianes i gais que opten per institucionalitzar la seva relació i fer reconèixer legalment el seu estatus de parella i de família.

Per a fer-ho ens basarem en dues mobilitzacions col·lectives concretes i recents que es distancien tant de la forma identitària com d'organització del moviment homosexual clàssic. En primer lloc, ens concentrarem en les accions que han dut a terme l'associació Famílies Lesbianes i Gais (FLG) per realitzar i executar el dret un cop la Llei 13/2005¹ entrà en vigor, però deixà alguns buits jurídic-administratius pel que fa a l'ús de les tècniques de reproducció assistida de les parelles lesbianes que volen accedir a la maternitat. Aquesta associació també lluita per eliminar les desigualtats vigents en els processos d'adopció de les parelles homosexuals. En segon lloc, ens concentrarem en l'estudi de cas del moviment del que s'anomena *intended parents*, que es formà al 2008 arrel d'una acció en justícia de dos pares a qui se'ls hi negà la inscripció al Registre Civil espanyol dels seus fills nascuts a Califòrnia per subrogació uterina. Diversos pares formaren un grup de pressió que més tard adoptarà una conversió esdevenint un subgrup inclòs en les reivindicacions de les associacions de famílies homoparentals. El que reivindica aquest grup, a través les xarxes socials i del seu blog "sonnu-estrosbijos", és poder inscriure al Registre Civil espanyol els fills d'homosexuals espanyols nascuts a l'estranger mitjançant la subrogació uterina o el que col·loquialment s'anomena "ventres de lloguer".

Presentant aquest dos casos de mobilització col·lectiva, volem mostrar, d'una banda, l'evolució

de les reivindicacions del moviment homosexual-LGTB i les possibles controvèrsies actuals. I d'altra banda, els canvis en les formes organitzatives i d'acció del moviment homosexual. I ho farem concentrant-nos en l'àmbit de la filiació, ja que aquestes dues mobilitzacions pretenen incidir en el sistema de filiació establert en el codi civil espanyol.

L'FLG: el reconeixement de la doble maternitat

L'associació FLG neix al 2001, en reagrupar un grup de mares i pares homoparentals i crear una xarxa de famílies homoparentals via la fundació d'una associació, que es vol alhora lúdica i de suport, però també política, tot reivindicant el reconeixement jurídic de les famílies homoparentals i els llaços de filiació que en resulten. Des de la seva creació, l'FLG assoleix molts èxits polítics i socials. A nivell d'afiliació, l'associació té actualment uns 300 membres i organitza un munt d'activitats per a i entre les famílies.

“En aquest article es vol presentar un panorama de les reivindicacions de les associacions LGBT lligades als drets que una política radicalment igualitària en dret de la família hauria d'oferir a les persones lesbianes i gais que opten per institucionalitzar la seva relació i fer reconèixer legalment el seu estatus de parella i de família.”

“ **El repte més important és establir una veritable igualtat entre parelles heterosexuales i parelles homosexuals en tot el que atén al procés de filiació. L'FLG vol posar en equivalència la presumpció de paternitat i de maternitat, no solament en l'àmbit de reproducció assistida, sinó també quan la fecundació s'ha fet per mètode *artesanal*.”**

L'FLG presenta una estructura organitzativa no convencional en relació als moviments socials clàssics². Pel que fa a l'estructura física, l'associació no disposa d'un local propi. Referent al tipus d'activitat que du a terme, l'associació té dues facetes: d'un costat es veu com un lloc de sociabilitat, on les famílies organitzen sortides i activitats, això vincula tots els membres. De l'altre, un petit comitè desenvolupa i porta a terme les activitats de caire més polític. Les mobilitzacions, fins ara, han sigut molt específiques i han pretès incidir directament en l'esfera jurídica. També s'ha portat a terme tot un treball de sensibilització a les escoles i administracions públiques³. En aquest sentit, des dels seus inicis, l'FLG ha optat per un nombre precís de formes d'acció que es distancia dels repertoris utilitzats tradicionalment pels moviments socials⁴, notòriament, l'homosexual: manifestacions i altres accions públiques, model assembleari, etc⁵. Potser cal remarcar que des de la seva creació, l'FLG no ha volgut inscriure's en la xarxa d'associacions homosexuals clàssiques ja que, segons la seva presidenta, els membres fundadors de l'FLG el

que volien era lluitar pel dret dels seus fills i no per la persona adulta, com havia fet fins ara el moviment gai⁶.

A nivell de reivindicacions, l'associació ha participat activament en els canvis socials i legals, com l'aprovació de la Llei de coadopció per a lesbianes i gais, a Catalunya (30 de març de 2005)⁷, i la Llei del matrimoni per a gais i lesbianes a Madrid (30 de juny de 2005)⁸. Posteriorment, l'associació aconseguí fer inscriure al Codi català de successions la doble filiació materna⁹, i això des del naixement, cosa que tant la llei catalana com l'espanyola precisades no ho contemplaven. Per a aconseguir-ho, la presidenta i alguns membres del comitè de l'FLG posen en marxa un treball polític molt precís: anar a veure tots els grups parlamentaris i el director general de Dret i Entitats Jurídiques del govern català per presentar-los-hi una sèrie d'esmenes. Aquestes reunions donen lloc a una audiència a la comissió tècnica de Justícia al setembre de 2009. Durant aquesta audiència els objectius de l'FLG són dobles: d'una banda es pretén consolidar la presumpció de maternitat¹⁰ al Codi de Família català per a les parelles que recorren a les tècniques de reproducció assistida (TRA), i de l'altra, establir una igualtat real entre les parelles homosexuals i heterossexuals en la formalització de la Llei relativa a l'adopció.

Però el repte més important és establir una veritable igualtat entre parelles heterossexuals i parelles homosexuals en tot el que atén al procés de filiació. L'FLG vol posar en equivalència la presumpció de paternitat i de maternitat, no solament en l'àmbit de reproducció assistida, sinó també quan la fecundació s'ha fet per mètode "artesanal"¹¹. Segons l'FLG, quan una dona està embarassada, en el cas d'un matrimoni heterossexual, es presumeix *de facto* que el seu marit és el pare, sense demanar-ne una prova. En aquest

sentit, en el cas d'una parella de lesbianes, en què una de les dones estarà embarassada (sense recórrer a les TRA), se'ls hi hauria de reconèixer la presumpció de maternitat de la no gestant com es fa per als pares en les parelles heterossexuals.

Amb aquesta pretensió, en el marc dels debats parlamentaris de 2009, l'FLG aspira a la igualtat de tracte. És a dir, que en totes les configuracions normatives relatives al Dret de família s'acompleixi una simetria de tracte entre les parelles heterossexuals i les parelles de lesbianes. Així, l'FLG recomana introduir la presumpció de maternitat matrimonial i no matrimonial a favor de la muller o companya de la parella lesbiana de la mare biològica del nounat. El 29 de juliol de 2010, el Parlament català adoptarà la Llei 25/2010 del llibre segon del Codi Civil català relatiu a la persona i a la família. Aquesta Llei apunta a una plena igualtat entre parelles homosexuals i heterossexuals en els processos de filiació, però refusa d'estendre la presumpció de paternitat a la de maternitat tot al·legant la impossibilitat biològica per a dues dones de tenir un mateix fill, justificant que es tracta de diferències que la natura imposa¹².

El reconeixement de la doble paternitat

L'any 2008 la família BM sol·licita per primera vegada a Espanya la inscripció de naixement al Registre Civil amb dos pares com a naturals. El Cònsol els hi nega la inscripció i la família BM recorre la denegació davant la Direcció General de Registres i del Notariat (DGRN). És a partir d'aquesta decisió que diversos recursos en justícia es posen en marxa i es crea, via Internet, un grup a Google. Aquest grup virtual tindrà com a objectiu aspectes molt concrets. Funcionarà a través de les xarxes socials i tenint com a eina de

“ En les nostres societats actuals, tot i que la institució de la filiació s’ha deslligat bastant del component biològic, continua estant amarrada a la definició de la procreació i de la reproducció.”

visibilització un blog propi, que servirà de plataforma reivindicativa i suport identitari¹³. Les mobilitzacions d’aquest grup seran molt instrumentals i concretes¹⁴: funcionar com a grup de suport mutu i alhora de pressió per fer canviar l’actitud de la Justícia espanyola. És precisament així com ho anuncien al blog: “Si nos organizamos bien, podemos funcionar como grupo de apoyo mutuo y de presión ante las injusticias por parte de la administración” (24 de novembre de 2008).

El centre de les primeres mobilitzacions serà la família BM, a través de la mediatització i visibilització de llur causa. Les mobilitzacions posteriors tindran com a suport principal els mitjans de comunicació¹⁵: entrevistes en programes de televisió, articles monogràfics en suplementos de diaris, participació en programes de ràdio, etc.

L’estratègia principal de comunicació serà l’elaboració d’un missatge clar i concís: “Las asociaciones de familias homoparentales hacen la siguiente reivindicación: que se permita la inscripción en el Registro Civil español de los hijos de homosexuales españoles nacidos en el extranjero, mediante la simple transcripción del docu-

mento registral del país de nacimiento”. Veiem, a través d’aquest missatge, que el grup en qüestió es presenta amb la insígnia de les associacions de famílies homoparentals, associacions institucionalitzades pel fet d’haver aconseguit diversos reptes jurídic-polítics, com ja hem pogut veure.

Contràriament a l’FLG, que obtingué el suport de les feministes i lesbianes en les seves reivindicacions, aquest grup rebrà crítiques molt dures de diverses feministes¹⁶, ja que el subjecte de la maternitat subrogada és una qüestió alhora controvertida i criticada des de la bioètica feminista. De fet, aquest tema congrega dues posicions crítiques que ideològicament estan oposades: la feminista i la conservadora¹⁷.

I és que la maternitat subrogada engloba un nou fenomen social que, en la pràctica, apunta a capgirar el concepte occidental de la filiació¹⁸. Aquesta pràctica es basa en què una dona, a través d’un contracte, du a terme un embaràs –aquí les modalitats de combinacions genètiques són nombroses– i en el part, la persona nounascuda, és atribuïda a la o les persones que han emprès aquest procés voluntari de paternitat. En termes de filiació, aquesta pràctica capgira l’adequació de la procreació i reproducció biològica al sistema de filiació establert jurídicament, que pressuposa la mare, la persona que pareix, i el pare el progenitor.

La filiació es pot definir com un conjunt de relacions jurídiques, establertes pel Dret, entre individus a qui s’atorga la qualitat de pares i infants. En les nostres societats actuals, tot i que la institució de la filiació¹⁹ s’ha deslligat bastant del component biològic, continua estant amarrada a la definició de la procreació i de la reproducció. A Espanya, els drets i deures dels pares i el menor no poden existir si no hi ha un lligam de filiació entre ambdós (a part del dret de visita). Així, només el dret de filiació genera drets i deures. Aquest lligam

està establert des del naixement i reposa sobre la realitat biològica: el nadó descendeix de la mare que l'ha parit i del pare, l'home que pressuposadament ha fecundat la mare.

En el cas de dues mares, la figura paterna, que de fet és la més social, queda reemplaçada per una segona materna –que continuaria essent la més social–, però la maternitat biològica no es qüestiona: una de les mares és la que pareix. En el cas de les demandes de parelles gais de fer reconèixer els seus fills nascuts mitjançant la subrogació uterina, el llaç de filiació matern biològic es perd i queda substituït per dos de paterns. Aquest seria un canvi més radical en la filiació que el que proposava l'FLG.

És interessant veure com aquesta nova reivindicació troba suport en la Llei 13/2005, que regula el matrimoni homosexual i el reconeixement de la doble maternitat en els matrimonis lèsbics, amb independència de l'absència de vinculació biològica amb una d'ambdues. La reivindicació es fa, en aquest sentit, apel·lant a la justícia social des del liberalisme polític de la igualtat de drets.

“La ley 13/2005, que regula el matrimonio homosexual deja clara su absoluta igualdad ante la ley en deberes y derechos con respecto a matrimonios entre personas de distinto sexo. Además, desde 2007 la Ley permitió en España el registro de los hijos de los matrimonios entre dos mujeres desde el mismo momento del nacimiento y con independencia de la ausencia de vinculación biológica con una de ellas. Esta ley está redactada de manera que sólo se aplica a las mujeres. Sin embargo la Constitución Española consagra la igualdad absoluta entre las personas, con independencia de su sexo u orientación sexual”²⁰.

El que ha generat un debat i està esdevenint un problema públic i alhora jurídic, és la

reivindicació per part d'aquestes parelles que es permeti la inscripció en el registre civil espanyol dels fills d'homosexuals espanyols nascuts a l'estranger mitjançant la simple transcripció del document registral del naixement. Els arguments reivindicatius fan referència al dret a la ciutadania dels seus fills i la igualtat d'accés als Registres Civils. Aquesta reivindicació està acompanyada de nombrosos recursos judicials fets per diverses famílies homoparentals²¹. El debat jurídic, en aquest sentit, és d'actualitat.

Notes conclusives

Presentar aquestes dues mobilitzacions és interessant sociològicament per dues raons. La primera es situa des de l'estudi dels moviments socials i l'acció col·lectiva. Concretament, aquestes dues noves mobilitzacions es distanciarien de les del moviment homosexual, que, des de les teories dels moviments socials, se les ha definit com a “identitàries” i “expressives”, on al centre hi trobem la temàtica de l'alliberament sexual i el rol central del component identitari en la mobilització política²². D'altra banda, com hem vist, les formes d'organització i mobilització són molt més instrumentals i concises: no es tracta de fer canviar la societat sinó una llei precisa.

En segon lloc, i des d'una perspectiva crítica, aquestes accions col·lectives volen incidir en l'estructura heteronormativa del Dret i el sistema jurídic. Tot analitzant els resultats jurídics que han obtingut fins avui dia aquests dos moviments, podem dir que en les normes que regulen i defineixen la família, hi ha un plafó heteronormatiu situat en el sistema de filiació que resisteix a propostes radicals de canvi, concretament a poder concebre una filiació que trenqui amb l'adequació biològica •

1. Llei que obre el matrimoni a les parelles homosexuals
2. Charles Tilly, *Social Movements, 1768–2004* (Paradigm Publishers, 2004).
3. Per exemple, a través del documental *Homo Baby Boom*, sobre la quotidianitat de les famílies lesbianes i gais, que té com a funció visibilitzar aquesta realitat i sensibilitzar les escoles i centres educatius.
4. Sidney Tarrow, "Power in movement: social movements and contentious politics" (Cambridge University Press, 1998), *Studies*, 4(1): 65–74.
5. Lilian Mathieu, *Comment lutter? Sociologie et mouvements sociaux* (Textuel, 2004)
6. Marta Roca i Escoda, "De la mobilisation du droit à la réalisation du droit Les actions de l'association catalane «Familles Lesbiennes et Gays»", a *Politix*, volum 24, n. 94/2011, pàgs. 59-80
7. Referir-se a DOGC4366, de 19.4.2005. La Llei que va permetre els homosexuals catalans coadoptar els seus fills.
8. 13/2005. BOE 157, de 1.7.2005. La Llei que ha permès casar-se i adoptar als homosexuals espanyols.
9. L'FLG ha aprofitat la finestra d'oportunitat jurídica oberta per la reforma del codi civil català, planificat des de 2000, i més concretament amb la Llei 25/2010 sobre el llibre segons del Codi Civil, que concerneix les persones i les famílies. Veure també la Llei 10/2008, del 10 de juliol, del llibre quart del Codi Civil de Catalunya, relatiu a les Successions: Disposició tercera, Art 2.1. "Els fills nascuts a conseqüència de la fecundació assistida de la mare són fills de l'home o de la dona que l'ha consentida expressament en document estès davant un centre autoritzat o en document públic".
10. "Actualment es reserva exclusivament a l'home l'establiment de filiació per naturalesa, per matrimoni (art. 87 CF) o per parella de fet (art. 94 CF) amb la mare de la criatura. Es presumeix que l'infant nascut durant el matrimoni o la convivència en parella o durant el decurs d'uns determinats terminis de temps és fill o filla del marit o de l'home de la mare. Aquesta presumpció de paternitat rau en una veritat biològica i, per tant, pot ser destruïda mitjançant tota classe de proves en un judici". A Jaurena, Francesc-Xavier (2009). *L'Orientació sexual i la identitat del gènere davant el Dret*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament d'Acció Social i Ciutadania, p. 30.
11. És a dir, recorrent a un donant conegut que facilitarà l'esperma (via coït o a través de la introducció vaginal de l'esperma amb xeringa).
12. Llei 25/2010, del 29 de juliol, del llibre segon del Codi Civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família (DOGC 4366, de 19.4.2005).
13. Brett Rolfe, "Building an Electronic Repertoire of Contention", *Social Movement Studies* 4 (1) (2005), 65-74.
14. Doug McAdam, Charles Tarrow i Charles Tilly, eds.: *Dynamics of contention* (Cambridge University Press, 2001).
15. R. Kelly Garrett, "Protest in an Information Society. A Review of the Literature on Social Movements and New ICTs", *Information, Communication and Society*, 9(2) (2006): 202–24.
16. Veure l'article de Beatriz Gimeno, "Mercado de cuerpo", publicat al "El País" el 09/10/2010. Per a una anàlisi completa de la maternitat subrogada des del feminisme, veure Puigpelat Martí, F. "La maternitat per substitució: una via per ampliar els drets reproductius de les dones?", a VVAA. *La subrogació uterina: anàlisi de la situació actual*. Interrogants de la Fundació Víctor Grífols i Lucas 03. Barcelona: Fundació Víctor Grífols i Lucas, 2010, pàgs. 56-67.
17. Un altre tema on es produeix el mateix és la prostitució. Per a una anàlisi pertinent i extensa d'aquests debats, veure Ogien, R. *La vie, la mort et l'État. Le débat bioéthique*. Paris, Grasset, 2009.
18. La legislació espanyola no permet la gestació subrogada al declarar nul de ple dret qualsevol contracte de subrogació. La Llei de reproducció assistida (14/2006, del 26 de maig) ho estableix així, i insta les autoritats a inscriure com a mare legal del nascut a la dona que ha parit.
19. En el sentit donat pels antropòlegs francesos Claude Lévi-Strauss i Françoise Héritier.
20. Extret del blog "sonnuestroshijos", 10/06/2011.
21. Així, per exemple, en un recurs s'al·lega que "Los niños objeto de la sentencia son sacados del RC español cual mercancía de un almacén, porque no son "biológicamente" posibles. Es decir, se les discrimina en razón de su nacimiento" (http://sonnuestroshijos.blogspot.com/2011_01_01_archive.html).
22. Marco Giugni i Florence Passy (1997), *Histoires de mobilisation politique en Suisse. De la contestation à l'intégration* (L'Harmattan, 1997).

